

DOI: 10.33270/03263801.9
УДК 159.9:343.9:316.624.2

ВЛАСЕНКО Софія*

кандидат психологічних наук, доцент, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження навчально-наукового інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ
03035, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3645-9599>

Девіантна поведінка як передумова протиправної діяльності

Анотація. Статтю присвячено ґрунтовному вивченню проблеми девіантної поведінки особистості та її трансформації в протиправну діяльність. Значущість досліджуваної проблематики зумовлена динамічними соціальними змінами, що набувають особливої гостроти в умовах воєнного часу, а також потребою в здійсненні психологічного аналізу внутрішніх детермінант, які створюють підґрунтя для вчинення правопорушень. Мета полягає в теоретичному аналізі психологічних особливостей девіантної поведінки особистості як фактора ризику виникнення протиправної діяльності. У статті проаналізовано поняття девіантної поведінки, а також схарактеризовано її основні види. На підставі аналізу теоретичних джерел визначено, що девіантна поведінка є багатофакторним явищем, яке не лише виявляється в порушенні норм і правил, а є специфічним способом адаптації людини до соціуму. Досліджено провідні чинники девіацій; встановлено, що пріоритетна роль належить саме соціальним і психологічним детермінантам, а переважна більшість видів поведінкових відхилень має складний характер обумовлення. Поєднання цих чинників зумовлює поступову трансформацію девіацій у протиправну діяльність. У межах дослідження поняття протиправної поведінки інтерпретовано як синонімічне делінквентній. Окреслено структуру правової поведінки, що дало змогу здійснити порівняльну характеристику складників девіантної та делінквентної активності. Аргументовано, що трансформація структурних компонентів поведінки та перехід від девіацій до протиправних діянь спричинені впливом зовнішніх чинників і деформацією правосвідомості, передусім її регулятивного складника. Виокремлено пріоритетні напрями профілактики відхильної поведінки. Практична цінність роботи зумовлена можливістю впровадження запропонованих підходів у діяльність правоохоронних органів і закладів освіти з метою підвищення ефективності попередження протиправної діяльності в умовах викликів сучасності.

Ключові слова: девіантна поведінка; делінквентна поведінка; протиправна діяльність; деформація правосвідомості; правосвідомість; профілактика девіантної поведінки.

Історія статті:

Отримано: 02.03.2026
Прийнято: 07.04.2026
Опубліковано: 29.05.2026

Рекомендоване посилання:

Власенко С. Девіантна поведінка як передумова протиправної діяльності. *Юридична психологія*. 2026. № 1 (38). С. 83–94. DOI: 10.33270/03263801.9

*Відповідальний автор

© Власенко С., 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Вступ

Сучасні суспільні процеси вирізняються динамічними соціальними змінами, серед яких – посилення напруженості, трансформація ціннісних орієнтацій, інформаційна перенасиченість, соціально-економічна нестабільність, послаблення традиційних соціальних інститутів, зміна характеру суспільного контролю, поширення кризових і травматичних досвідів тощо. Ці явища актуалізують проблему девіантної поведінки як одного з ключових факторів формування протиправної діяльності. Відхилення від соціальних і правових норм неможливо пояснювати виключно з позиції права, оскільки вони набувають дедалі складніших форм. Зазначені тенденції зумовлюють потребу у здійсненні психологічного аналізу внутрішніх механізмів саморегуляції, які є детермінантою вчинення правопорушень.

З огляду на викладене, слід вважати, що аналіз девіацій як основи протиправних виявів потребує виходу за межі правоцентричного підходу та врахування психологічних чинників, що зумовлюють вчинки особи.

Психологічний підхід до аналізу девіантності та її наслідків дає змогу чітко окреслити ціннісно-мотиваційні орієнтації, емоційні патерни, когнітивні викривлення та внутрішні суперечності, які створюють базис для формування моделей поведінки, що виходять за межі правових і соціальних норм конкретного соціуму. Такий аналіз забезпечує ґрунтовне розуміння природи протиправної діяльності.

У цьому контексті актуальності набуває дослідження девіантної поведінки як передумови протиправної діяльності, оскільки фундамент для порушення соціальних і правових норм закладається на рівні особистісних характеристик, мотиваційно-ціннісної сфери й емоційно-вольової регуляції. Комплексний психологічний аналіз девіантних виявів дає змогу не лише поглибити теоретичне розуміння механізмів неправомірних дій, а й створити наукову базу для розроблення ефективних профілактичних і корекційних заходів, спрямованих на зниження частоти вчинення правопорушень у теперішніх соціальних умовах.

Огляд літератури

Проблема девіантної поведінки, зокрема її генеза, детермінанти, характер протікання та його залежність від онтогенетичного етапу, гендерних і професійних ролей, рівня психічного здоров'я, загального психологічного стану, наслідки девіацій, а також особливості попередження та коригування поведінкових відхилень є предметом досліджень як зарубіжних, так і українських науковців.

Аналіз зарубіжної наукової літератури дає підстави виокремити кілька фундаментальних векторів дослідження цього явища. Одним із найрозробленіших аспектів є вивчення поведінкових відхилень крізь призму розладів особистості

(Kosson, Lorenz, & Newman, 2006; Morana, Stone, & Abdalla-Filho, 2006; Glenn, Johnson, & Raine, 2013; Lester, White, & Giordano, 2015; Repo-Tiihonen, & Hallikainen, 2016; Black, 2024). У межах цього підходу увагу зосереджено на витоках антисоціального розладу (Glenn, Johnson, & Raine, 2013; Repo-Tiihonen, & Hallikainen, 2016; Black, 2024), а також його ролі у формуванні тяжких злочинних нахилів, зокрема серійної злочинності та канібалізму (Kosson, Lorenz, & Newman, 2006; Morana, Stone, & Abdalla-Filho, 2006; Lester, White, & Giordano, 2015). Важливе місце в науковому дискурсі посідає вивчення феноменології насильницької та асоціальної активності як специфічних форм девіацій (Patterson, DeBaryshe, & Ramsey, 1989; Pihl, 1995; Friedman, Kramer, & Kreisher, 1999; Ono, & Pumariega, 2008), а також аналіз механізмів розвитку адиктивних виявів (Lôo, & Susini, 1976). Попри широкий спектр підходів, найрепрезентативнішим масивом даних є дослідження, присвячені кореляції між соціальними чинниками та процесом формування поведінкових аномалій (Heinze, Toro, & Urberg, 2004; Gardner, Dishion, & Connell, 2008; Lansford et al., 2014; Hinnant, & Forman-Alberti, 2019). Альтернативою соціоцентричного підходу є біологічна парадигма, яка зосереджується на верифікації фізіологічних і генетичних передумов виникнення девіантності (Sterzer, 2010).

Проблему поведінкових девіацій у працях українських учених досліджують крізь призму їхніх детермінант і виявлення комплексних чинників генези таких порушень (Chaikovska, 2015; Romanenko, 2021; Khudaverdova, 2021). Увагу зосереджено на вивченні девіантності як соціально-психологічного явища, а також розробленні дієвих стратегій її профілактики (Makarenko, & Andreicheva, 2015; Kozyriev, 2016; Andrusyshyn, 2019; Pundiev, & Basko, 2025). Важливим вектором наукових пошуків залишається обґрунтування методів психологічної корекції деструктивних дій (Sakun, & Kysla, 2020; Hurtovenko, 2024). Водночас у сучасних реаліях актуальності набуває вивчення особливостей асоціальних виявів, що формуються в умовах воєнного стану (Lukashenko, 2019; Dunets, 2025; Petsa, & Rosokha, 2025).

Зазначене дає змогу констатувати, що, попри ґрунтовний аналіз біологічних, соціальних й особистісних чинників девіантності у світовій та українській науці, більшість наявних праць стосуються стабільних умов функціонування суспільства. Проте сучасні виклики, спричинені повномасштабною війною, радикально змінюють детермінацію людської поведінки, нівелюючи звичні адаптаційні механізми та створюючи нові форми соціально-психологічного напруження. Саме в цей період межа між девіацією та протиправним діянням стає найвразливішою. У критичних обставинах воєнного часу психологічні деструкції, які раніше мали прихований характер,

трансформуються в безпосередні передумови для вчинення правопорушень. Зростання рівня агресивності, аномія суспільних норм і деформація ціннісних орієнтацій створюють специфічне психологічне підґрунтя для переходу від відхиленої поведінки до реальної протиправної діяльності.

Матеріали та методи

Мета статті полягає в теоретичному аналізі психологічних особливостей девіантної поведінки особистості як фактора ризику виникнення протиправної діяльності.

Поставлену мету реалізовано через виконання низки завдань:

- 1) проаналізувати поняття та види поведінкових девіацій;
- 2) визначити чинники виникнення девіантності;
- 3) обґрунтувати взаємозв'язок між деструктивними виявами особистості та формуванням протиправної діяльності;
- 4) окреслити пріоритетні напрями профілактики асоціальних вчинків.

Методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення сучасної психології, соціології та права, що дає змогу застосувати комплексний підхід до вивчення проблеми девіантності. Реалізацію цього підходу здійснюють шляхом поєднання системного, детерміністичного й особистісно орієнтованого принципів. Відповідно до позицій системного підходу, девіантну поведінку визначено як результат взаємодії особистості й соціуму. Детерміністичний підхід надає можливість визначити чинники, покладені в основу виникнення поведінкових девіацій. Особистісно орієнтований підхід зосереджує увагу на внутрішніх психологічних механізмах, які відповідають за вибір стратегії протиправної діяльності.

Під час написання статті було застосовано такі методи:

- 1) аналіз, синтез, порівняння та узагальнення наукових джерел за темою для визначення понятійно-категорійного апарату дослідження;
- 2) методи індукції та дедукції, що надали можливість прослідкувати перехід від різних форм девіантної поведінки до формування протиправної діяльності;
- 3) прогностичний метод – з метою визначення провідних шляхів профілактики асоціальної поведінки.

Результати й обговорення

У психології та суміжних наукових галузях девіантну поведінку особистості прийнято визначати як форму соціальної активності, що характеризується невідповідністю встановленим у конкретному соціумі правовим регламентаціям, етичним стандартам і загальноприйнятим нормам.

М. Кікалішвілі (2011) тлумачить зазначене явище як активність, що має характер відхилення, й акцентує на потребі чіткої диференціації між нею та іншими деструктивними виявами, а саме: делінквентною, аномальною, асоціальною, адиктивною поведінкою тощо. У табл. 1 представлено та проаналізовано поведінкові відхилення, виокремлені в науковій розвідці М. Кікалішвілі.

Згідно з даними табл. 1 (с. 86), відхилення поведінки переважно є усвідомленими й такими, що можуть бути контрольовані особистістю. Аналізуючи типологію, зазначену в таблиці, слід зауважити, що делінквентна, аномальна, адиктивна й акцентуована поведінка є конкретними формами девіацій. Одна з найпоширеніших класифікацій передбачає такі форми девіантної поведінки:

- 1) делінквентна поведінка;
- 2) адиктивна поведінка;
- 3) патохарактерологічна поведінка;
- 4) психопатологічна поведінка;
- 5) поведінка, зумовлена гіперздібностями.

Розглянемо детальніше ці форми девіацій.

Поняття делінквентної поведінки тлумачать у вузькому та широкому значеннях. У загальному контексті вона охоплює різноманітні протиправні діяння: від порушень дисципліни та загальноприйнятих правил до кримінальних злочинів. Водночас у фаховій літературі часто використовують вужче трактування, згідно з яким цей термін застосовують переважно до некримінальних проступків, учинених неповнолітніми. Доволі часто делінквентність вважають крайнім виявом девіантності.

Адиктивна або залежна поведінка полягає в прагненні до уникнення реальності шляхом зміни власного психічного стану. У межах психології, соціології та психіатрії всі такі вияви прийнято поділяти на хімічні та поведінкові. Різноманітні варіанти залежностей можуть бути як відносно прийнятними в соціумі (кавоманія, трудоголізм), так і засуджуваними (алкоголізм, наркоманія, лудоманія), що безпосередньо засвідчує їх соціальну зумовленість.

Патохарактерологічна поведінка – форма девіації, що формується в осіб з яскраво вираженими акцентуаціями характеру або розладами особистості та виявляється як стійкі неадекватні реакції на зовнішні подразники, які порушують соціальну адаптацію. На відміну від попередніх форм девіацій, вона може бути як соціально, так і біологічно зумовленою.

Психопатологічна поведінка – форма девіантної активності, основою якої є симптоми та синдроми психічних розладів. Оскільки такі стани часто мають ендогенне походження, то й ця форма девіацій є переважно біологічно зумовленою.

Таблиця 1

Основні види поведінкових відхилень

Поведінкове відхилення	Об'єкт порушення	Етіологія	Рівень усвідомлення	Наслідки
Девіантна поведінка	Соціальні норми та правила	Має переважно соціальну природу. Деякі види можуть мати біопсихологічні передумови	Усвідомлена та контрольована	Громадський осуд, адміністративна відповідальність
Делінквентна поведінка	Правові норми	Має переважно соціальну природу	Усвідомлена та контрольована	Адміністративна або кримінальна відповідальність
Аномальна поведінка (психопатологічна)	Соціальні та правові норми	Має переважно ендогенну або біопсихосоціальну природу	Неусвідомлена або усвідомлена частково	Надання медичної допомоги, лікування та реабілітація
Адиктивна поведінка	Соціальні та правові норми	Має переважно екзогенну природу	Усвідомлена, але контрольована частково	Громадський осуд, адміністративна, кримінальна відповідальність та медико-соціальні наслідки
Деадаптивна поведінка	Процес соціальної адаптації та взаємодії	Екзогенна, зрідка – ендогенна природа	Усвідомлена, контрольована частково, інколи не контрольована	Соціальна ізоляція, перехід у стійку девіацію
Асоціальна поведінка	Соціальні норми	Має здебільшого соціальну природу	Усвідомлена, проте характеризується байдужістю до думки соціуму	Соціальна ізоляція, можливий перехід у девіантну чи делінквентну поведінку
Неадекватна поведінка	Ситуативні норми, соціальні очікування	Можлива як соціальна, так і біологічна природа	Усвідомлена частково або неусвідомлена	Залежить від причини виникнення: від міжособистісних конфліктів до потреби медичної допомоги
Деструктивна поведінка	Соціальні та правові норми	Переважає соціальна-психологічна природа, можливі індивідуально-особистісні чинники	Усвідомлена, проте вольовий контроль ослаблений	Громадський осуд, адміністративна або кримінальна відповідальність
Акцентуована поведінка (патохарактерологічна)	Соціальні норми	Переважає індивідуально-типологічна, зумовлена поєднанням біологічних і соціальних чинників	Усвідомлена зі слабким вольовим контролем	Ускладнення міжособистісної взаємодії
Агресивна поведінка	Соціальні та правові норми	Переважає екзогенна, рідше – ендогенна	Усвідомлена, проте складно контрольована	Руйнування соціальних відносин, адміністративна, кримінальна відповідальність
Конфліктна поведінка	Соціальні норми	Переважає екзогенна, рідше – ендогенна	Усвідомлена	Соціальна напруженість, порушення міжособистісних стосунків

Поведінка, зумовлена гіперздібностями, – це специфічна дезадаптація, що характеризується порушенням соціальної взаємодії та адаптації в осіб із високим рівнем обдарованості чи геніальністю. Вона виникає як наслідок неможливості особистості пристосуватися до загальноприйнятих стандартів.

Ця класифікація засвідчує, що девіантна поведінка – це багатогранний феномен, який охоплює як соціально-правові аспекти, так і психологічні захисні механізми. Зазначимо також, що причиною низки відхилень є деформація структури особистості або клінічні вияви психічних розладів. За певних умов фактором дезадаптації може стати навіть інтелектуальний і творчий потенціал особистості, що значно перевищує середньостатистичну норму. Тобто девіації можуть мати як екзогенне, так й ендогенне походження, часто комбінуючи ці чинники.

Така типологія є доволі вичерпною, проте вона ґрунтується переважно на клініко-психологічних ознаках і формі вияву відхилень. Для глибшого розуміння природи девіантної поведінки слід розглянути її крізь призму підходу Р. Мертон, у якому акцентовано на соціально-структурних чинниках і способах адаптації індивіда до завдань, встановлених суспільством.

О. Макаренко, А. Андрейчева (2015) на підставі напрацювань Р. Мертона виокремили такі форми поведінкових девіацій:

I. Конформізм.

II. Інноваційність.

III. Ритуалізм.

IV. Ескейпізм.

V. Радикалізм (Макаренко & Andreicheva, 2015).

Конформізм у межах цієї класифікації постає як пристосування особистості до думки інших, прагнення поділяти їхні погляди та переконання, а також беззастережне дотримання норм оточення. Попри те, що конформізм забезпечує стабільність, у своїх крайніх виявах він призводить до деструктивних наслідків, тому його визначають як одну з форм девіантної поведінки. До негативних аспектів цього феномену належать: ефект групового мислення, втрата індивідуальної відповідальності, гальмування соціального прогресу й інновацій, соціальна мімікрія, лицемірство.

Інновація як тип девіації визначена пріоритетом особистісного успіху над законними способами його досягнення. Цю модель умовно характеризує фраза – «мета виправдовує засоби». За своєю суттю це виправдання аморальних і протиправних методів з метою отримання матеріальної чи соціальної вигоди.

Ритуалізм – специфічна форма девіації, за якої індивід відмовляється від домінуючих культурних ідеалів заради «сліпого» слідування суспільним нормам, правилам, стандартам. Мета такої поведінки полягає в уникненні життєвих невдач, незручностей чи осуду з боку інших.

Ескейпізм – пасивна, але глибока форма девіації, яка вирізняється одночасним запереченням суспільних завдань і легітимних засобів їх досягнення. Ескейпістами вважають осіб з адиктивною поведінкою, схильністю до бродяжництва, а також тих, хто потрапляє під деструктивний релігійний вплив або обирає шлях повної соціальної ізоляції.

Радикалізм – це найактивніша форма девіацій, за якої індивід прагне не просто відкинути панівні культурні норми та правила, а повністю їх трансформувати.

Аналізуючи теорію Р. Мертона, можна виокремити три узагальнені форми девіантної поведінки: активні девіації, пасивні й адаптивні. Така класифікація демонструє, що деструктивність постає не лише у вигляді прямих правопорушень. Тобто девіантна поведінка – це складний спектр особистісних реакцій, що виникають у відповідь на неможливість досягнути успіху соціально схваленими методами.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що девіантна поведінка – це багатовимірне явище, яке виявляється не лише як порушення соціальних норм і правил, а й як специфічний спосіб адаптації індивіда до зовнішніх вимог. Різноманітність форм і видів поведінкових девіацій є свідченням того, що вони виникають не випадково, а спричинені дією конкретних детермінант. Саме тому слід зосередити увагу на чинниках девіантної поведінки, які спонукають індивіда до вибору конкретних моделей адаптації.

Згідно з даними табл. 1, поведінкові відхилення мають переважно психосоціальну етіологію. О. Чайковська (2015) пропонує деталізувати перелік причин девіацій, згрупувавши їх у чотири ключові блоки: індивідуальні або психобіологічні, педагогічні, психологічні та соціальні фактори. Схожий підхід пропонують В. Тимошенко та В. Корольчук (2023), які виокремлюють серед причин девіантної поведінки умови зовнішнього середовища, соціальні чинники, біологічні та психологічні фактори.

Своєю чергою О. Романенко (2021) систематизує передумови деструктивної поведінки на основі ключових психотерапевтичних шкіл:

I. Психодинамічний напрям, у межах якого девіації трактують як наслідок внутрішнього конфлікту та боротьби інстинктів. Увагу зосереджено на виявах агресії, а також деструктивних захисних механізмах психіки, зокрема заміщенні та регресії.

II. Індивідуальна психологія детермінантом вбачає несприятливий зовнішній вплив, що перешкоджає гармонійному розвитку особистості.

III. Поведінкова терапія. Витоки порушень визначено як наслідок дефектів соціалізації, зокрема помилок виховання та навчання (Romanenko, 2021).

В умовах війни актуалізуються специфічні передумови порушень соціальних норм. Поряд із класифікацією Л. Дунець (2025), яка виокремлює

психологічні, соціальні, сімейні, економічні та воєнні чинники, інші дослідники фокусуються на конкретних джерелах впливу. Зокрема, А. Худавердова (2021), Д. Пеца (2025), Я. Росоха (2025), М. Лукашенко (2019) вбачають причини відхилень у травматичному досвіді особистості, а також деструктивному впливі цифрових технологій, медіапростору та соціальних мереж.

Підсумовуючи погляди дослідників, констауємо, що девіантна поведінка має комплексну психосоціальну природу, причому її детермінанти набувають гостроти та особливостей саме у воєнний період, що зумовлені впливом воєнних подій та суспільними трансформаціями. Багатоаспектна природа девіацій спричиняє їх поступову трансформацію від морально-етичних проступків до конкретних протиправних діянь, що актуалізує необхідність детального аналізу зв'язку між цими феноменами.

В. Тимошенко (2011) пропонує тлумачити протиправну поведінку як різновид антисоціальної. Авторка визначає цей тип поведінки як антинормативний, суспільно шкідливий, небезпеч-

ний для особистості та суспільства, а також такий, що тягне за собою юридичну відповідальність. Науковиця ототожнює протиправну та делінквентну поведінку. У межах цього дослідження ми також будемо дотримуватися зазначеного підходу. З метою з'ясування особливостей девіантної та делінквентної поведінки, а також виявлення чинників трансформації відхилень у протиправну площину вважаємо за доцільне розглянути структуру правової поведінки.

У науковому доробку М. Логвиненка (2021) внутрішня будова правової поведінки представлена у вигляді трьох взаємопов'язаних компонентів:

1) когнітивний компонент охоплює обізнаність особи у правовій сфері та здатність до усвідомлення й аналізу власних вчинків;

2) мотиваційно-цільовий компонент формується на основі мотивів й орієнтацій на конкретний правовий результат.

3) діяльнісний компонент – це зовнішнє вираження поведінкових актів індивіда.

У табл. 2 представлено порівняльний аналіз структури девіантної та делінквентної поведінки.

Таблиця 2

Порівняльний аналіз девіантної та делінквентної поведінки

Структурний компонент	Девіантна поведінка	Делінквентна поведінка
Когнітивний	Уявлення про соціальні норми та правила викривлені, критичність до власних дій на низькому рівні	Правові норми ігнорують або заперечують. Власну протиправну поведінку усвідомлюють, піддаючи раціоналізації
Мотиваційно-ціннісний	Головними мотивами вважають прагнення до самоствердження, пошук «гострих» відчуттів, зниження емоційного напруження тощо	Домінують мотиви, спрямовані на отримання матеріальної або статусної вигоди через порушення норм закону
Діяльнісний	Порушення моральних й етичних норм	Дії, що мають ознаки правопорушення

Результати, представлені в табл. 2, дають змогу простежити специфіку трансформації кожного структурного компонента під час переходу від девіації до делінквентності.

Зокрема, когнітивний компонент девіантної поведінки виявляється в тому, що особа інтерпретує свою поведінку як нормативну й часто як спосіб самовираження, протесту чи засвідчення власної унікальності. За делінквентної поведінки особа усвідомлює наявність відхилення, проте намагається його раціоналізувати. Прикладом такої раціоналізації може бути самовиправдання: «Я вкрав, бо не мав іншого вибору». Такий підхід дає змогу суб'єкту мінімізувати внутрішній конфлікт, співвіднести його із загальноприйнятими нормами.

Щодо мотиваційно-ціннісного компоненту пріоритетними мотивами девіантів стають цінності індивідуальної свободи та заперечення загальних обмежень. Натомість за делінквентної поведінки вектор мотивації зміщується в бік прагматичної мети й отримання конкретної вигоди.

Аналіз діяльнісного компонента демонструє чіткий перехід від етичних порушень до протиправних дій. Якщо девіантні вияви здебільшого ігнорують суспільні звичаї та правила, то делінквентна активність спрямована на безпосереднє порушення чинного законодавства. Отже, ключова відмінність полягає в юридичній кваліфікації вчинків і ступені їхньої суспільної небезпечності.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що трансформація структурних компонентів поведінки є свідченням того, що перехід від етичного відхилення до нормативних порушень визначають як зовнішніми чинниками, так і глибокими змінами правосвідомості індивіда. Саме тому для повного розуміння генези протиправної діяльності вважаємо за доцільне проаналізувати психологічні механізми викривлення правових настанов і ціннісних орієнтацій, які є внутрішнім фільтром під час вибору стратегії поведінки.

У психологічних науках правосвідомість особистості трактують як сферу відображення індивідуального або групового сприйняття права через знання норм і ставлення до правозастосу-

вання. Ключовими функціями цього феномену визначають пізнавальну, оцінювальну та регулятивну. Остання реалізується через систему мотивів, орієнтацій та правових установок. Саме регулятивна функція є основним внутрішнім запобіжником деструктивної активності. Деформацію цієї сфери визначають як стійку негативну зміну, що безпосередньо залежить від порушення сприйняття правової реальності та наділення права не властивими йому функціями (Тимошенко, 2020; Parkhomenko & Tymoshenko, 2024). В.Тимошенко виокремлює такі її види: правовий нігілізм (заперечення цінності права), правовий ідеалізм (переоцінка можливостей закону), конформізм (пасивне дотримання норм, без внутрішнього переконання) і злочинна спрямованість поглядів (свідоме ігнорування та порушення права) (Тимошенко, 2020). Ці викривлення стають сполучною ланкою, що перетворює загальну девіантність особистості на вектор протиправної діяльності. Вважаємо, що взаємозв'язок між девіантною поведінкою та протиправною діяльністю полягає в поступовій деформації регулятивної функції правосвідомості,

коли внутрішні негативні установки стають визначальним мотивом поведінки. Тобто, якщо початкова девіація виявляється в нехтуванні етичними нормами, то подальша руйнація правових установок знімає психологічну заборону на порушення закону. У такому стані особа втрачає самоконтроль, що перетворює деструктивні риси характеру на активний мотив для вчинення правопорушень.

Детермінанти деформацій регулятивної функції правосвідомості поділяють на суб'єктивні й об'єктивні. До найпоширеніших суб'єктивних чинників Н. Пархоменко та В. Тимошенко (2024) відносять психофізіологічні особливості, особистісні риси, розлади особистості й надміру виражені акцентуації характеру. Об'єктивні чинники, на думку авторів, охоплюють негативні соціальні умови, корупцію та інші соціальні проблеми, природні лиха, ідеологічні фактори, вплив війни тощо.

Зв'язок між деструктивними виявами особистості та формуванням протиправної діяльності графічно зображено на рис.

Рис. Зв'язок між деструктивними виявами особистості та протиправною діяльністю

На рисунку відображено, що девіантна поведінка є передумовою протиправної діяльності. Обидві форми активності (і девіантна, і делінквентна поведінка) детерміновані єдиним процесом деформації правосвідомості. Саме під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників відбувається викривлення розуміння правових норм, а також девальвація особистісних цінностей. Перелічені деструктивні зміни спершу виявляються як поведінкові девіації і через ослаблення контролю та формування толерантності до

порушень закономірно трансформуються у відкриту протиправну діяльність.

Оскільки девіація – це критичний етап, що передуює вчиненню правопорушення, постає гостра необхідність у визначенні пріоритетних напрямів профілактики, спрямованих на нівелювання деструктивних детермінант, корекцію правосвідомості та недопущення трансформації відхильної поведінки в протиправну діяльність.

Профілактика девіантної поведінки є складною міждисциплінарною категорією, яку не можна

тлумачити як суто психологічну проблему. Її ефективна реалізація можлива лише через комплекс психологічних, педагогічних, соціальних і правових заходів. У сучасній науковій літературі в межах структури такого впливу традиційно виокремлюють первинний, вторинний і третинний етапи профілактики (Mahdysiuk, Demchuk, & Pavlova, 2021). Інший підхід до структури профілактики девіантної поведінки пропонує М. Ятчук (2017), визначаючи в її складі когнітивний, мотиваційний, емоційний та діяльнісний рівні. У межах цього підходу авторка виокремлює конкретні практичні напрями роботи, серед яких увагу зосереджує на просвітницьких лекціях, тренінгах, актуалізації творчого потенціалу й індивідуально-виховних бесідах. Паралельно з цим Л. Магдисьок (2021) у співавторстві із В. Демчук і Б. Павловою (2021) характеризують актуальні підходи до превенції, які ґрунтуються на інтеграції новітніх інструментів впливу. До переліку найефективніших напрямів автори відносять застосування інформаційних технологій, тренінгову роботу й арттерапевтичні методи, що дає змогу забезпечити комплексний вплив на особистість у соціальному просторі. Надзвичайно актуальними є дослідження девіантності, виникнення якої безпосередньо пов'язане з деструктивним впливом воєнних подій на особистість. Зокрема, А. Андрієті та Л. Ваврик (2024) акцентують на тому, що профілактичний вплив девіантної поведінки у військових має враховувати конкретну форму девіацій. О. Шемчук (2023) і співавтори виокремлюють такі підходи до профілактики девіантної поведінки військових: інформаційний, соціально-профілактичний, медико-біологічний, соціально-педагогічний та підхід, що пов'язаний із застосуванням санкцій.

Отже, аналіз таких концепцій засвідчує, що ефективна превенція вимагає ефективного поєднання різнорівневих методів впливу. Саме своєчасна корекція девіантних виявів є ефективним заходом запобігання їх трансформації в стійкі вияви протиправної діяльності. Комплексна профілактика, адаптована до умов воєнного часу, є ключовим механізмом нейтралізації факторів, які детермінують злочинну поведінку особистості та загрожують суспільному правопорядку.

Висновки

Девіантну поведінку особистості розглядають як форму соціальної активності, що порушує правові регламентації, етичні стандарти та загальноприйняті норми, встановлені в конкретному суспільстві. Аналіз наукових джерел за темою дослідження надав можливість класифікувати види відхилень з позиції двох основних підходів: на основі клініко-психологічних ознак і форм їх вияву, а також соціально-структурних факторів і способів адаптації.

Чинники виникнення деструктивних виявів умовно поділяють на дві групи: ендогенні й екзогенні, проте переважна більшість форм і видів такої активності вирізняється комплексною етіологією. Такі детермінанти набувають якісної своєрідності саме у воєнний період, що зумовлено глибокими суспільними трансформаціями та специфікою впливу війни на свідомість і правосвідомість громадян. Саме глибокі зміни останньої, зокрема її регулятивного компонента, є основою взаємозв'язку між девіантною та делінквентною діяльністю, унаслідок чого первинна девіація трансформується у відкриту протиправну діяльність.

Своєчасна й ефективна комплексна профілактика девіацій є фундаментальним інструментом запобігання трансформації поведінкових відхилень у стійкі форми протиправних діянь.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо в розробленні й апробації спеціалізованих психосоціальних програм, спрямованих на раннє виявлення девіантних виявів особистості, а також у створенні ефективних методик корекції таких відхилень з метою запобігання вчиненню правопорушень.

Подяки

Немає.

Фінансування

Дослідження не фінансувалося.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Andriiet, A.V., & Vavryk, L.V. (2024). Psychological aspects of prevention of deviant behavior of military personnel in the security and defense sector of Ukraine. *Habitus*, 65, 116-121. DOI: 10.32782/2663-5208.2024.65.20
- [2] Andrusyshyn, R.M. (2019). Deviant behavior as a form of social deviation. *Legal horizons*, 16, 24-29. DOI: 10.21272/legalhorizons.2019.i16.p:24
- [3] Black, D.W. (2024). Update on antisocial personality disorder. *Current Psychiatry Reports*, 26(10), 543–549. DOI: 10.1007/s11920-024-01528-x
- [4] Chaikovska, O.M. (2015). Components of the system of factors of deviant behavior of adolescents. *Problems of modern psychology*, 28, 627-637. DOI: 10.32626/2227-6246.2015-28.%25p
- [5] Dunets, L.M. (2025). Main forms of deviant behavior during war. *Scientific perspectives*, 12(66), 2258-2268. DOI: 10.52058/2708-7530-2025-12(66)-2258-2268

- [6] Friedman, A.S., Kramer, S., & Kreisher, C. (1999). Childhood predictors of violent behavior. *Journal of Clinical Psychology*, 55(7), 843-855. DOI: 10.1002/(sici)1097-4679(199907)55:7<843::aid-jclp6>3.0.co;2-x
- [7] Gardner, T.W., Dishion, T.J., & Connell, A.M. (2008). Adolescent self-regulation as resilience: Resistance to antisocial behavior within the deviant peer context. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36(2), 273-284. DOI: 10.1007/s10802-007-9176-6
- [8] Glenn, A.L., Johnson, A.K., & Raine, A. (2013). Antisocial personality disorder: A current review. *Current Psychiatry Reports*, 15(12). DOI: 10.1007/s11920-013-0427-7
- [9] Heinze, H.J., Toro, P.A., & Urberg, K.A. (2004). Antisocial behavior and affiliation with deviant peers. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33(2), 336-346. DOI: 10.1207/s15374424jccp3302_15
- [10] Hinnant, J.B., & Forman-Alberti, A.B. (2019). Deviant peer behavior and adolescent delinquency: Protective effects of inhibitory control, planning, or decision making? *Journal of Research on Adolescence*, 29(3), 682-695. DOI: 10.1111/jora.12405
- [11] Hurtovento, N.V. (2024). Methodological substantiation of psychological correction of deviant behavior. *Scientific notes. Series "Psychology"*, 4(6), 26-31. DOI: 10.32782/cusu-psy-2024-4-4
- [12] Khudaverdova, A. (2021). Specific factors of deviant behavior of military personnel. *Bulletin of Lviv University. Series "Psychological Sciences"*, 11, 225-230. DOI: 10.30970/PS.2021.11.27
- [13] Kikalishvili, M.V. (2011). Deviant behavior: Concept and features. *Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine*, 3(22), 109-122. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2011_3_19
- [14] Kosson, D.S., Lorenz, A.R., & Newman, J.P. (2006). Effects of comorbid psychopathy on criminal offending and emotion processing in male offenders with antisocial personality disorder. *Journal of Abnormal Psychology*, 115(4), 798-806. DOI: 10.1037/0021-843X.115.4.798
- [15] Kozyriev, M.P. (2016). Deviant behavior as a socio-psychological phenomenon and its prevention. *Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Series "Psychological"*, 1, 28-39. Retrieved from <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/904>
- [16] Lansford, J.E., Dodge, K.A., Fontaine, R.G., Bates, J.E., & Pettit, G.S. (2014). Peer rejection, affiliation with deviant peers, delinquency, and risky sexual behavior. *Journal of Youth and Adolescence*, 43(10), 1742-1751. DOI: 10.1007/s10964-014-0175-y
- [17] Lester, D., White, J., & Giordano, B. (2015). Cannibalism. *Omega (Westport)*, 70(4), 428-435. DOI: 10.1177/0030222815573732
- [18] Lohvynenko, M. (2021). Concept and components of legal behavior. *Entrepreneurship, economy and law*, 4, 283-286. DOI: 10.32849/2663-5313/2021.4.44
- [19] Lôo, H., & Susini, J. R. (1976). La toxicomanie: Un comportement déviant. *Revue du Praticien*, 26(43), 2965-2980. Retrieved from https://bdoc.ofdt.fr/index.php?lvl=notice_display&id=69793
- [20] Lukashenko, M.Yu. (2019). Traumatic experience of military actions as a factor of deviant behavior. *Legal psychology*, 1(24), 32-38. DOI: 10.33270/03192401.32
- [21] Mahdysiuik, L.I., Demchuk, V.B., & Pavlova, B.V. (2021). Modern approaches to prevention of deviant behavior in psychological service activity. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 7(1), 9-17. DOI: 10.52534/msu-pp.7(1).2021.9-17
- [22] Makarenko, O.M., & Andreicheva, A.O. (2015). The concept of deviant behavior in social and psychological aspects. *Scientific Notes: Pedagogical, Psychological Sciences and Social Work*, 175, 61-64. Retrieved from <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8917>
- [23] Morana, H.C., Stone, M.H., & Abdalla-Filho, E. (2006). Personality disorders, psychopathy and serial killers. *Brazilian Journal of Psychiatry*, 28(2), S74-S79. DOI: 10.1590/s1516-44462006000600005
- [24] Ono, Y., & Pumariega, A.J. (2008). Violence in youth. *International Review of Psychiatry*, 20(3), 305-316. DOI: 10.1080/09540260801990241
- [25] Parkhomenko, N.M., & Tymoshenko, V.I. (2024). Determinants and consequences of deformation of individual legal consciousness under negative conditions of the modern world. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series "Law"*, 81(1), 81-87. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.81.1.12
- [26] Patterson, G.R., DeBaryshe, B.D., & Ramsey, E. (1989). A developmental perspective on antisocial behavior. *American Psychologist*, 44(2), 329-335. DOI: 10.1037/0003-066X.44.2.329
- [27] Petsa, D.D., & Rosokha, Ya.M. (2025). Deviant behavior under martial law: Factors, consequences, mechanisms of influence. *Analytical and comparative law*, 1, 53-57. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.01.7
- [28] Pihl, R.O. (1995). Violent behavior. *Journal of Psychiatry & Neuroscience*, 20(2), 101-103. Retrieved from <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC1188668/>
- [29] Pundiev, V.V., & Basko, H.P. (2025). Psychological and pedagogical aspects of prevention of deviant behavior in the process of adolescent socialization. *Mental health*, 4, 157-161. DOI: 10.32782/3041-2005/2025-4.26

- [30] Repo-Tiihonen, E., & Hallikainen, T. (2016). Antisocial personality disorder. *Duodecim; Lääketieteellinen Aikakauskirja*, 132(2), 130-136. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/297714927_Antisocial_personality_disorder
- [31] Romanenko, O. (2021). Factors of deviant behavior of adolescents from the standpoint of different psychotherapeutic approaches. *Legal psychology*, 28(1), 7-13. DOI: 10.33270/03212801.7
- [32] Sakun, Ye., & Kysla, O. (2020). Correctional and developmental work with children with deviant behavior. *Young scientist*, 6(82), 111-114. DOI: 10.32839/2304-5809/2020-6-82-23
- [33] Shemchuk, O., Shemchuk, V., & Torchevskyi, R. (2023). Psychological and pedagogical view on the problem of deviant behavior of military personnel in the conditions of the Russian-Ukrainian war. *Military education*, 2(48), 308-322. DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/308-322
- [34] Sterzer, P. (2010). Born to be criminal? What to make of early biological risk factors for criminal behavior. *American Journal of Psychiatry*, 167(1), 1-3. DOI: 10.1176/appi.ajp.2009.09111601
- [35] Tymoshenko, V.I. (2011). Illegal behavior: Definition and motivation. *Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*, 12, 61-67. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_12_10
- [36] Tymoshenko, V.I. (2020). Deformed legal consciousness as a prerequisite for illegal behavior. *Scientific notes of the V.I. Vernadsky Tavrichesky National University. Series "Legal Sciences"*, 31(70), 27-32. DOI: 10.32838/1606-3716/2020.4/05
- [37] Tymoshenko, V.I., & Korolchuk, V.V. (2023). Causes and legal consequences of deviant behavior. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series "Law"*, 76(1), 73-78. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.76.1.11
- [38] Yatchuk, M.S. (2017). The problem of deviant behavior among employees of the State Criminal-Executive Service of Ukraine. *Current problems of psychology*, 11(16), 245-255. Retrieved from <http://appsychology.org.ua/data/jrm/v11/i16/26.pdf>

Список використаних джерел

- [1] Андриєті А. В., Ваврик Л. В. Психологічні аспекти профілактики девіантної поведінки військовослужбовців сектору безпеки і оборони України. *Габітус*. 2024. Вип. 65. С. 116–121. DOI: 10.32782/2663-5208.2024.65.20
- [2] Андрусишин Р. М. Девіантна поведінка як форма соціального відхилення. *Правові горизонти*. 2019. № 16. С. 24–29. DOI: 10.21272/legalhorizons.2019.i16.p.24
- [3] Black D. W. Update on Antisocial Personality Disorder. *Curr Psychiatry Rep*. 2024. Vol. 26 (10). P. 543–549. DOI: 10.1007/s11920-024-01528-x
- [4] Чайковська О. М. Складові системи чинників девіантної поведінки підлітків. *Проблеми сучасної психології*. 2015. № 28. С. 627–637. DOI: 10.32626/2227-6246.2015-28.%25p
- [5] Дунець Л. М. Основні форми поведінки відхилення під час війни. *Наукові перспективи*. 2025. № 12 (66). С. 2258–2268. DOI: 10.52058/2708-7530-2025-12(66)-2258-2268
- [6] Friedman A. S., Kramer S., Kreisher C. Childhood predictors of violent behavior. *J Clin Psychol*. 1999. Vol. 55 (7). P. 843–855. DOI: 10.1002/(sici)1097-4679(199907)55:7<843::aid-jclp6>3.0.co;2-x
- [7] Gardner T. W., Dishion T. J., Connell A. M. Adolescent self-regulation as resilience: resistance to antisocial behavior within the deviant peer context. *J Abnorm Child Psychol*. 2008. Vol. 36 (2). P. 273–284. DOI: 10.1007/s10802-007-9176-6
- [8] Glenn A. L., Johnson A. K., Raine A. Antisocial personality disorder: a current review. *Curr Psychiatry Rep*. 2013. Vol. 15 (12). DOI: 10.1007/s11920-013-0427-7
- [9] Heinze H. J., Toro P. A., Urberg K. A. Antisocial behavior and affiliation with deviant peers. *J Clin Child Adolesc Psychol*. 2004. Vol. 33 (2). P. 336–346. DOI: 10.1207/s15374424jccp3302_15
- [10] Hinnant J. B., Forman-Alberti A. B. Deviant Peer Behavior and Adolescent Delinquency: Protective Effects of Inhibitory Control, Planning, or Decision Making? *J Res Adolesc*. 2019. Vol. 29 (3). P. 682–695. DOI: 10.1111/jora.12405
- [11] Гуртовенко Н. В. Методологічне обґрунтування психологічної корекції девіантної поведінки. *Наукові записки. Серія «Психологія»*. 2024. Вип. 4 (6). С. 26–31. DOI: 10.32782/cusu-psy-2024-4-4
- [12] Худавердова А. Специфічні чинники девіантної поведінки військовослужбовців. *Вісник Львівського університету. Серія «Психологічні науки»*. 2021. Вип. 11. С. 225–230. DOI: 10.30970/PS.2021.11.27
- [13] Кікалішвілі М. В. Девіантна поведінка: поняття та ознаки. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 3 (22). С. 109–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2011_3_19
- [14] Kosson D. S., Lorenz A. R., Newman J. P. Effects of comorbid psychopathy on criminal offending and emotion processing in male offenders with antisocial personality disorder. *J Abnorm Psychol*. 2006. Vol. 115 (4). P. 798–806. DOI: 10.1037/0021-843X.115.4.798

- [15] Козирев М. П. Девіантна поведінка як соціально-психологічне явище та її профілактика. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Психологічна»*. 2016. № 1. С. 28–39. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/904>
- [16] Lansford J. E., Dodge K. A., Fontaine R. G., Bates J. E., Pettit G. S. Peer rejection, affiliation with deviant peers, delinquency, and risky sexual behavior. *J Youth Adolesc.* 2014. Vol. 43 (10). P. 1742–1751. DOI: 10.1007/s10964-014-0175-y
- [17] Lester D., White J., Giordano B. Cannibalism. *Omega (Westport)*. 2015. Vol. 70 (4). P. 428–435. DOI: 10.1177/0030222815573732
- [18] Логвиненко М. Поняття та складники правової поведінки. *Підприємство, господарство і право*. 2021. № 4. С. 283–286. DOI: 10.32849/2663-5313/2021.4.44
- [19] Lõo H., Susini J. R. La toxicomanie: un comportement déviant [Drug addiction: a deviant behavior?]. *Rev Prat.* 1976. Vol. 26 (43). P. 2965–2980. URL: https://bdoc.ofdt.fr/index.php?lvl=notice_display&id=69793
- [20] Лукашенко М. Ю. Травматичний досвід військових дій як чинник девіантної поведінки. *Юридична психологія*. 2019. № 1 (24). С. 32–38. DOI: 10.33270/03192401.32
- [21] Магдисюк Л. І., Демчук В. Б., Павлова Б. В. Сучасні підходи профілактики девіантної поведінки у діяльності психологічної служби. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2021. Т. 7 (1). С. 9–17. DOI: 10.52534/msu-pp.7(1).2021.9-17
- [22] Макаренко О. М., Андрейчева А. О. Поняття девіантної поведінки в соціальному та психологічному аспектах. *Наукові записки: педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2015. Т. 175. С. 61–64. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8917>
- [23] Morana H. C., Stone M. H., Abdalla-Filho E. Personality disorders, psychopathy and serial killers. *Braz J Psychiatry*. 2006. Vol. 28 (Suppl. 2). P. S74–S79. DOI: 10.1590/s1516-44462006000600005
- [24] Ono Y., Pumariega A. J. Violence in youth. *Int Rev Psychiatry*. 2008. Vol. 20 (3). P. 305–316. DOI: 10.1080/09540260801990241
- [25] Пархоменко Н. М., Тимошенко В. І. Детермінанти та наслідки деформації індивідуальної правосвідомості за негативних умов сучасного світу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 81. Ч. 1. С. 81–87. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.81.1.12
- [26] Patterson G. R., DeBaryshe B. D., Ramsey E. A developmental perspective on antisocial behavior. *Am Psychol.* 1989. Vol. 44 (2). P. 329–335. DOI: 10.1037/0003-066X.44.2.329
- [27] Пеца Д. Д., Росоха Я. М. Девіантна поведінка за умов воєнного стану: чинники, наслідки, механізми впливу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 01. С. 53–57. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.01.7
- [28] Pihl R. O. Violent behavior. *J Psychiatry Neurosci.* 1995. Vol. 20 (2). P. 101–103. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC1188668/>
- [29] Пундев В. В., Басько Г. П. Психолого-педагогічні аспекти профілактики девіантної поведінки у процесі соціалізації підлітків. *Ментальне здоров'я*. 2025. № 4. С. 157–161. DOI: 10.32782/3041-2005/2025-4.26
- [30] Repo-Tiihonen E., Hallikainen T. Antisocial personality disorder. *Duodecim; Lääketieteellinen Aikakauskirja*. 2016. Vol. 132 (2). P. 130–136. URL: https://www.researchgate.net/publication/297714927_Antisocial_personality_disorder
- [31] Романенко О. Чинники девіантної поведінки підлітків з позицій різних психотерапевтичних підходів. *Юридична психологія*. 2021. Т. 28. № 1. С. 7–13. DOI: 10.33270/03212801.7
- [32] Сакун Є., Кисла О. Корекційно-розвивальна робота з дітьми із девіантною поведінкою. *Молодий вчений*. 2020. Вип. 6 (82). С. 111–114. DOI: 10.32839/2304-5809/2020-6-82-23
- [33] Шемчук О., Шемчук В., Торчевський Р. Психолого-педагогічний погляд на проблему девіантної поведінки військовослужбовців в умовах російсько-української війни. *Військова освіта*. 2023. № 2 (48). С. 308–322. DOI: 10.33099/2617-1775/2023-02/308-322
- [34] Sterzer P. Born to be criminal? What to make of early biological risk factors for criminal behavior. *Am J Psychiatry*. 2010. Vol. 167 (1). P. 1–3. DOI: 10.1176/appi.ajp.2009.09111601
- [35] Тимошенко В. І. Протиправна поведінка: визначення та мотивація. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 12. С. 61–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_12_10
- [36] Тимошенко В. І. Деформована правосвідомість як передумова протиправної поведінки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 27–32. DOI: 10.32838/1606-3716/2020.4/05
- [37] Тимошенко В. І., Корольчук В. В. Причини та юридичні наслідки девіантної поведінки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 76. Ч. 1. С. 73–78. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.76.1.11
- [38] Ятчук М. С. Проблема девіантної поведінки у працівників державної кримінально-виконавчої служби України. *Актуальні проблеми психології*. 2017. Т. XI. Вип. 16. С. 245–255. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v11/i16/26.pdf>

VLASENKO Sofiia

PhD in Psychology, Associate Professor, Senior Researcher of the Research Laboratory on the Problems of Law Enforcement Management and its Psychological Support of the Educational and Scientific Institute of Postgraduate Education of the National Academy of Internal Affairs

03035, 1 Solomianska Sq., Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3645-9599>

Deviant Behavior as a Prerequisite for Illegal Activity

Abstract. The article is devoted to a comprehensive examination of the problem of deviant behavior and its transformation into unlawful activity. The relevance of this issue is обусловлена dynamic social changes that have become particularly acute under wartime conditions, as well as the need for a psychological analysis of internal determinants that form the basis for the commission of offenses. The aim of the study is to provide a theoretical analysis of the psychological characteristics of deviant behavior as a risk factor for the emergence of unlawful activity. The article analyzes the concept of deviant behavior and characterizes its main types. Based on the analysis of theoretical sources, it is established that deviant behavior is a multifactorial phenomenon that is manifested not only in the violation of norms and rules but also represents a specific way of an individual's adaptation to society. The leading factors of deviance are examined, and it is determined that social and psychological determinants play a primary role, while most behavioral deviations are of a complex and multicausal nature. The interaction of these factors contributes to the gradual transformation of deviance into unlawful activity. Within the framework of the study, unlawful behavior is interpreted as synonymous with delinquent behavior. The structure of legal behavior is outlined, which made it possible to conduct a comparative analysis of the components of deviant and delinquent activity. It is argued that the transformation of the structural components of behavior and the transition from deviance to unlawful acts are driven by external factors and the deformation of legal consciousness, particularly its regulatory component. Priority directions for the prevention of deviant behavior are identified. The practical significance of the study lies in the possibility of implementing the proposed approaches in the activities of law enforcement agencies and educational institutions in order to enhance the effectiveness of preventing unlawful behavior under contemporary challenges.

Keywords: deviant behavior; delinquent behavior; unlawful activity; deformation of legal consciousness; legal consciousness; prevention of deviant behavior.